

مطالعه تطبیقی مجالس آسیایی؛ مجلس شورای پاکستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل: ۱۹۴۶۵
کد موضوعی: ۲۶۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:
۱۴۰۲/۹/۲۷

عنوان گزارش:

مطالعه تطبیقی مجالس آسیایی؛ مجلس شورای پاکستان

نام دفتر:

مطالعات سیاسی (گروه مطالعات پارلمانی)

تهیه و تدوین کننده:
سیدحسین حسینی

ناظر علمی:
مصطفی دلاورپوراقدم

گرافیک و صفحه‌آرایی:
زهرا دلاوری

ویراستار ادبی:
زهرا عطاردی

واژه‌های کلیدی:

۱. جمهوری اسلامی ایران
۲. مجلس شورای پاکستان
۳. مجلس علیای پاکستان
۴. دیپلماسی فراکسیون پایه
۵. فرایند رأی‌گیری
۶. دیپلماسی پارلمانی

فهرست مطالب

۶	چکیده.....
۷	خلاصه مدیریتی.....
۸	۱. مقدمه.....
۸	۲. پیشینه پژوهش.....
۸	۲-۱. سوابق مطالعاتی مرکز.....
۹	۲-۲. سوابق تقنینی.....
۹	۳. نقش و جایگاه مجلس شورا در ساختار سیاسی پاکستان.....
۱۲	۴. ساختار و شرح وظایف مجلس سنا.....
۱۵	۵. ساختار و شرح وظایف مجلس ملی.....
۱۸	۶. فرایند قانونگذاری.....
۱۹	۷. جایگاه رئیس جمهور و نخست وزیر در مجلس شورا.....
۲۱	۸. احزاب پارلمانی حاکم بر مجلس شورا.....
۲۴	۹. مرکز خدمات پژوهشی مجلسین پاکستان.....
۲۴	۱۰. جمع بندی.....
۲۵	منابع و مأخذ.....

فهرست تصاویر

۹	تصویر ۱. چوگیری رحمت علی.....
۱۰	تصویر ۲. موقعیت جغرافیایی و میزان گستردگی اقوام مهم پاکستان.....
۱۱	تصویر ۳. لوگوی مجلس شورای پاکستان.....
۱۳	تصویر ۴. رئیس و لوگوی مجلس سنای پاکستان.....
۱۵	تصویر ۵. فارغ حمید ناک-رئیس کمیته روابط خارجی مجلس سنای پاکستان.....
۱۶	تصویر ۶. رئیس و لوگوی مجلس ملی پاکستان.....
۱۹	تصویر ۷. عارف علوی - رئیس جمهور پاکستان.....
۲۰	تصویر ۸. انوارالحق کاکار - سرپرست مستقل نخست وزیر پاکستان از اوت ۲۰۲۳.....
۲۱	تصویر ۹. رهبر و لوگوی حزب عوام بلوچستان.....
۲۲	تصویر ۱۰. لوگو و بنیانگذار حزب تحریک انصاف.....
۲۳	تصویر ۱۱. لوگوی حزب مردم پاکستان.....
۲۳	تصویر ۱۲. افراد شاخص حزب مردم پاکستان.....

فهرست جداول

۱۱	جدول ۱. تعداد کرسی های چهار ایالت جمهوری اسلامی پاکستان.....
۱۳	جدول ۲. کرسی ایالت ها در مجلس سنا.....
۱۷	جدول ۳. عناوین کمیته های دائمی مجلس ملی پاکستان.....

مطالعه تطبیقی مجالس آسیایی؛ مجلس شورای پاکستان

چکیده

مالزی از اهمیت بالایی در مختصات و راهبرد دیپلماسی رسمی و پارلمانی جمهوری اسلامی ایران برخوردار است. جمهوری اسلامی پاکستان از کشورهای همسایه و از اعضای مهم سازمان همکاری شانگهای و مجمع مجالس آسیایی است، به همین دلیل شناسایی ساختار و اهداف مجلس این کشور و سازوکارهای توسعه روابط متقابل از اولویت‌های گروه پارلمانی دفتر مطالعات سیاسی بوده است.

یکی از عناصر و پیشران‌های تحقق قرن پیش رو- قرن آسیا، توسعه دیپلماسی پارلمانی متوازن بین مجلس شورای اسلامی و سایر مجالس آسیایی است. در این میان گسترش روابط عزتمندانه متقابل بین مجلس شورای اسلامی با مجالس کشورهای همسایه همچون ترکیه و پاکستان و توسعه روابط با کنشگران مهم آسیایی عضو پیمان شانگهای همچون چین یا مجالس مهم کشورهای اسلامی شامل اندونزی و

بیان مسئله

جمهوری اسلامی پاکستان به عنوان یکی از کشورهای همسایه و از اعضای سازمان همکاری شانگهای و سازمان همکاری اسلامی، از ظرفیت بالایی برای توسعه **دیپلماسی پارلمانی امنیتی-اقتصادی** برخوردار است که اولین گام تحقق این هدف، اشراف نمایندگان قوه مقننه به ویژه اعضای گروه دوستی پارلمانی به مأموریت و اولویت‌های مجلس شورای پاکستان و غربالگری دغدغه‌های مشترک بین دو کشور است.

یافته‌های کلیدی

مهم‌ترین یافته‌های پژوهشی حاصل از بررسی مجلس شورای پاکستان عبارتند از:

■ مجلس شورای پاکستان به مجموع نمایندگان مجلس سنا و مجلس ملی اطلاق می‌شود و دارای ۴۴۶ کرسی است.

■ در قانون اساسی برخی کشورها همچون جمهوری اسلامی پاکستان برای زنان سهمیه مشخصی در انتخابات پارلمانی در نظر گرفته شده است. برای مثال از ۳۴۲ عضو مجلس شورای ملی، ۶۰ کرسی به زنان اختصاص یافته است. این موضوع باعث **حضور پررنگ زنان دیپلمات-نماینده** در نظام حکمرانی این کشور شده است و حتی در برخی مقاطع سیاست‌مدارانی همچون بی نظیر بوتو موفق شده‌اند به رهبری حزب اکثریت پارلمان و متعاقباً تصاحب پست نخست‌وزیری دست یابند.

■ مجلس قانونگذاری پاکستان از بسیاری جهات از **الگوی ساختار کنگره آمریکا** الهام گرفته که بیانگر نفوذ سیاسی آمریکا در ساختار حکمرانی این کشور است. برای مثال همانند کنگره آمریکا، مجلس سنای پاکستان نیز از ۱۰۰ کرسی تشکیل شده است و دوره نمایندگی هر سناتور، ۶ سال است. فرایند قانونگذاری نیز شباهت زیادی به ساختار کنگره و مجالس ایالتی در ایالات متحده آمریکا دارد. به طوری که سروریزان ایالت‌ها، وظایف مشابهی با فرمانداران پنجاه ایالت آمریکا دارند.

■ نمایندگان هر دو رکن پارلمان ملی پاکستان یعنی؛ مجلس ملی و سنا، به همراه چهار مجالس ایالتی که شامل سند، پنجاب، خیبر پختونخوا و بلوچستان می‌شود از طریق رأی‌گیری، رئیس‌جمهور این کشور را انتخاب می‌کنند.

■ مجلس سنا تنها مجلس پاکستان است که به هیچ‌وجه منحل

نخواهد شد و روند بازنشستگی و انتخاب اعضا به گونه‌ای تدوین شده که سنا تعطیل نشود ولی مجلس ملی، ثبات مجلس سنا را ندارد و می‌تواند به پیشنهاد نخست‌وزیر و موافقت رئیس‌جمهور منحل و انتخابات پارلمانی زودتر از موعد برگزار شود.

■ وجود دو کمیته دائمی هوانوردی و امور دریایی نشان می‌دهد که بخشی از اهتمام هیئت‌های دیپلماتیک کمیسیون امنیت ملی یا گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی پاکستان در راستای توسعه دیپلماسی پارلمانی دفاعی و هم‌افزایی ظرفیت‌ها در حوزه **صنایع دریایی** معطوف شده است.

■ سطح روابط دیپلماتیک جمهوری اسلامی ایران با هند، همواره به عنوان یکی از شاخص‌های تنظیم‌گری و عناصر تأثیرگذار بر روابط ایران با پاکستان مطرح بوده است.

■ هر چند تا مدت مدیدی صحنه سیاسی پاکستان در عرصه مجلس فدرال میان دو حزب مهم مردم (به رهبری بلاول بوتو زرداری و آصف علی زرداری) و مسلم لیگ شاخه نواز (به ریاست شهباز شریف و رهبری نواز شریف) در گردش بود، اما در چند سال اخیر حزب تحریک انصاف به رهبری عمران خان نیز به عرصه رقابت اضافه شد و توانست با برتری در انتخابات سراسری مورخ ۲۵ جولای ۲۰۱۸ زمام امور را در دست گیرد.

■ برخی از احزاب پارلمانی مجلس شورای پاکستان همچون «حزب عوام بلوچستان» **ریشه قومیتی** دارند، به همین دلیل برای تقویت دیپلماسی پارلمانی فراکسیون محور با مجالس مذکور، نمایندگان عضو گروه دوستی با مجلس پاکستان، باید پیرامون پنج قوم مهم این کشور مطالعه کافی داشته باشند.

■ اهمیت فعالیت‌های نظام‌مند در حوزه توسعه روابط پارلمانی چنان حائز اهمیت است که برخی مجالس قانونگذاری دنیا همچون مجلس ملی پاکستان، «**کمیته روابط پارلمانی**» را در ساختار سازمانی خود تأسیس کرده‌اند.

پیشنهاد راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی

■ همانند کشور هند، نقش احزاب در مجلسین جمهوری اسلامی پاکستان نیز بسیار پررنگ است و نخست‌وزیر از بین رهبر اکثریت مجلس ملی انتخاب می‌شود. به همین دلیل ایجاد بستر مساعد برای شکل‌گیری احزاب و فراکسیون‌های منسجم در مجلس شورای اسلامی و **رفع خلأهای تقنینی** مرتبط با آن، از

پارلمانی اقتصادی باید از طریق توسعه مذاکرات اقتصادی گروه‌های دوستی با ایالت‌های این کشور متمرکز شود که از آن با عنوان تمرکززدایی در حوزه دیپلماسی پارلمانی اقتصادی و مذاکرات استاندار و نمایندگان شاخص استان‌ها با سروزیران ایالت‌ها نام برده می‌شود.

■ افزایش رایزنی‌های دیپلماتیک فراکسیون زنان نماینده با قانونگذاران زن مجلسین پاکستان می‌تواند در ارتقای کارآمدی دیپلماسی پارلمانی دوجانبه مؤثر باشد. استفاده از ظرفیت زنان نماینده در گروه دوستی پارلمانی مجلس شورای اسلامی با پاکستان، لازم است به‌عنوان بخشی از الزامات توانمندسازی ظرفیت گروه‌های دوستی مورد توجه قرار گیرد.

پیشران‌های توسعه روابط پارلمانی پایدار با این کشور است. ■ هریک از کمیته‌های دائمی مجلس شورای پاکستان دارای وبسایت مختص مشخص است که تمامی مباحث مطروحه در کمیسیون یا جلسات استماع غیرمحرمانه یا مذاکرات دیپلماتیک رئیس کمیته با سایر کشورها و همچنین آخرین وضعیت یک لایحه در کمیسیون، در آن بارگذاری می‌شود. استفاده از این شیوه در کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی، موجب مردمی‌سازی و توانمندسازی هر چه بیشتر نظارت همگانی بر فعالیت کمیسیون‌های ذی‌ربط می‌شود. ■ در پاکستان، نقش مجالس و سروزیران ایالتی پررنگ است و قوانین خاص خود را دارند، به همین دلیل یکی از اولویت‌های دیپلماسی

۱. مقدمه

توسعه روابط پایدار با کشورهای آسیایی، مستلزم اهتمام گروه‌های دوستی و متولیان دیپلماسی پارلمانی به توسعه روابط پایدار و متوازن با مجالس آسیایی است، زیرا مجالس قانونگذاری از ظرفیت‌های تقنینی و نظارتی بالایی برای اثرگذاری بر روند سیاست خارجی یک کشور برخوردارند. در همین راستا یکی از برنامه‌های عملیاتی دفتر مطالعات سیاسی در سال ۱۴۰۲، مطالعه تطبیقی مجالس قانونگذاری دنیاست که در ذیل مسئله فقدان ثبت و مستندسازی نوآوری‌ها و تجارب مجالس قانونگذاری و مراکز پژوهشی پارلمان‌های دنیا آورده شده است.^۱

۲. پیشینه پژوهش

مطالعه تطبیقی مجالس آسیایی: کشور هند لوک‌ساب‌ها و راجیاساب‌ها

در این گزارش راهبردی که به شماره مسلسل ۱۹۲۱۱ در گروه پارلمانی دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌ها به قلم سیدحسین حسینی تدوین گردیده، تصریح شده است که توسعه دیپلماسی پارلمانی با مجالس تأثیرگذار آسیا همچون هند، روسیه، چین، مالزی و اندونزی نه‌تنها فرایند توسعه منطقه‌گرایی پارلمانی را تسریع می‌نماید، بلکه به تحکیم روابط پایدار با اعضای سازمان همکاری

پیشینه موضوع تحقیق در دو بخش سوابق مطالعاتی و سوابق قانونی عبارتند از:

۱-۲. سوابق مطالعاتی مرکز

در خصوص مطالعه تطبیقی مجالس آسیایی، تاکنون پژوهش‌های متعددی در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی انجام شده است که مطالعه آنها می‌تواند به شناسایی ظرفیت‌ها و فرصت‌های توسعه همکاری با مجالس آسیایی کمک نماید که عناوین آن عبارتند از:

۱. ردیف ۳۲ برنامه عملیاتی دفتر پژوهشی در سال ۱۴۰۲.

روابط دوجانبه و چندجانبه در سازمان همکاری شانگهای قابل پیگیری است.

قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به سازمان همکاری شانگهای در چهارم بهمن ۱۴۰۱ به تصویب مجلس یازدهم رسید. براساس این قانون در حوزه‌های مختلف همکاری بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای عضو این سازمان افزایش می‌یابد و شناسایی ظرفیت‌ها و ساختار مجالس کشورهای عضو، نقش مهمی را در توسعه همکاری‌های دیپلماتیک پارلمانی بین اعضا و تحقق اهداف ترسیم شده ایفا می‌کند [۳].

قانون یادداشت تعهدات جمهوری اسلامی ایران در راستای کسب جایگاه دولت عضو در سازمان همکاری شانگهای

این قانون در ۱۸ بهمن ۱۴۰۱ به تصویب نمایندگان مجلس یازدهم رسید [۴]. با تصویب این قانون بخش مهمی از موانع توسعه روابط پایدار با اعضای سازمان همکاری شانگهای مرتفع شد.

شانگهای کمک می‌کند. در پایان نیز راهکارهایی را برای توسعه دیپلماسی پارلمانی متوازن بین دو کشور توصیه کرده است [۱].

مطالعه تطبیقی مجالس آسیایی: مجلس ملی جمهوری کره

این گزارش راهبردی به شماره مسلسل ۱۹۲۰۶ به قلم خانم عاطفه صادقی دره‌بیدی و آقای حسن خداوردی در گروه مطالعات پارلمانی دفتر مطالعات سیاسی تدوین و به مهم‌ترین موانع و راهکارهای پیش رو برای توسعه روابط پارلمانی با جمهوری کره اشاره شده است [۲].

۲-۲. سوابق تقنینی

پیشینه قوانین مرتبط با موضوع تحقیق عبارتند از:

قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به سازمان همکاری شانگهای

بخشی از گسترش روابط همه‌جانبه ایران و پاکستان از دریچه توسعه

۳. نقش و جایگاه مجلس شورا در ساختار سیاسی پاکستان

۱۳۱۲ش/ ۱۹۳۳ م از واژه پاکستان، به معنای «سرزمین پاک» استفاده کرد.

پاکستان برگرفته از حروف اول (یا آخر) ایالات پنجاب، سرحد شمال غرب یا افغانستان، کشمیر، سند و بلوچستان است.

پاکستان در ۱۴ اوت ۱۹۴۷ با جدا شدن از هند به استقلال رسید و نخستین کشور اسلامی با نظام سیاسی جمهوری اسلامی و دومین کشور اسلامی از لحاظ جمعیت است. نخستین بار، چودری رحمت علی، دانشجوی مسلمان دانشگاه کمبریج در

تصویر ۱. چودری رحمت علی

از نظر مساحت، بلوچستان بزرگ‌ترین ایالت کشور است، اما پنجاب پرجمعیت‌ترین ایالت به‌شمار می‌رود. در ساختار فدرال پاکستان، هر چهار ایالت این کشور، دارای مجالس قانونگذاری ایالتی است و هم‌زمان با انتخابات سراسری برای انتخاب نمایندگان مجلس فدرال، قانونگذاران مجالس ایالتی نیز انتخاب می‌شوند. انتخاب سر وزیران (رؤسای دولت‌های ایالتی) نیز بر عهده مجالس ایالتی است.

اقوام پاکستان

پنجابی، سندی، پشتون (پتهان)، بلوچ و مهاجرها، پنج قوم بزرگ پاکستان هستند. اردو، زبان ملی پاکستان است ولی به‌دلیل سابقه بالای استعمار انگلیس در این کشور، زبان انگلیسی نیز کاربرد زیادی در فعالیت‌های سیاسی، تجاری و دانشگاهی دارد [۶].

پاکستان در جنوب آسیا واقع شده و از مغرب با جمهوری اسلامی ایران و افغانستان، از شمال شرقی با چین و از مشرق با هند هم‌مرز است و در جنوب آن، دریای عرب قرار دارد. در اصل اول قانون اساسی مصوب ۱۹۴۷ تصریح شده است که نظام سیاسی پاکستان، جمهوری فدرال است و با عنوان «جمهوری اسلامی پاکستان» شناخته و از نظر تقسیمات کشوری، به چهار منطقه زیر تفکیک شده است:^۱

- ایالات بلوچستان، سرحدات شمال غربی (خیبر پختونخوا)، پنجاب و سند؛
- منطقه اسلام‌آباد؛
- نواحی قبیل‌های تحت مدیریت حکومت مرکزی؛
- ایالات و مناطقی که در محدوده کشور پاکستان قرار دارند و یا ممکن است در آینده به‌شکل الحاق یا به‌نحو دیگر به آن بپیوندند [۵].

تصویر ۲. موقعیت جغرافیایی و میزان گستردگی اقوام مهم پاکستان

https://www.researchgate.net/figure/Distribution-of-major-ethnic-groups-in-Pakistan_fig1_240798759

۱. قانون اساسی پاکستان از سال ۱۹۴۷ تا سال ۲۰۲۳، ۲۴ بار اصلاح شده است که آخرین مورد آن در سال ۲۰۱۷ اتفاق افتاد.

ترکیب مذهبی و فرقه‌ای

۹۶/۴ درصد مردم پاکستان، مسلمان هستند [۷]. نزدیک به ۷۶ درصد مسلمانان، اهل سنت و پیرو فقه حنفی و شمار اندکی نیز حنبلی‌اند. بیشترین بافت مذهبی شیعیان که بین ۱۵ تا ۲۰ درصد جمعیت این کشور را تشکیل می‌دهند، دوازده‌امامی هستند. شمار اندکی از شیعیان اسماعیلی‌اند که به دو گروه آقاخانی‌ها و بُهره‌ها تقسیم می‌شوند. آقاخانی‌ها عمدتاً در کراچی و شمال غربی گلگت زندگی می‌کنند. در برخی مواقع بین اهل سنت با جامعه شیعیان رفتارهای «خسونت‌آمیز فرقه‌ای»^۱ وجود دارد.

خصوصیت دیرینه هند و پاکستان، مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده در سیاست خارجی پاکستان است که بیشتر به اختلاف آنان در خصوص کشمیر بازمی‌گردد و تاکنون موجب بروز سه جنگ در سال‌های ۱۹۴۹، ۱۹۶۵ و ۱۹۷۱ میلادی بین دو کشور شده است.

ارکان مجلس شورای پاکستان

«مجلس شورای پاکستان» مرکب است از رئیس‌جمهور و دو مجلس ملی و سنا و مبتنی بر «نظام پارلمانی فدرال چندحزبی دمکراتیک» است.^۲

تصویر ۳. لوگوی مجلس شورای پاکستان

تعداد کرسی‌های مجلس شورا و مجالس ایالتی

مجلس شورای پاکستان که به مجموع نمایندگان مجلس سنا و مجلس ملی اطلاق می‌شود، شامل ۴۴۶ کرسی است. تعداد نمایندگان مجالس ایالتی نیز ۷۲۸ نفر است. در نتیجه تعداد قانونگذاران دو مجلس سنا و علیا، به همراه نمایندگان چهار مجلس ایالتی، ۱۱۷۴ نفر است.

هریک از ایالات، دارای مجلس ایالتی هستند که تعداد اعضای آن با رأی مستقیم و آزاد مطابق قوانین پاکستان انتخاب می‌شوند.^۳ علاوه بر کرسی‌های مجالس ایالتی که برای ایالات بلوچستان، پنجاب، سرحدات شمال غربی و سند اختصاص یافته، تعداد کرسی‌هایی نیز در مجالس مزبور برای غیرمسلمانان اختصاص یافته است.

جدول ۱. تعداد کرسی‌های چهار ایالت جمهوری اسلامی پاکستان

نام ایالت	تعداد نمایندگان
ایالت پنجاب	۳۷۱ نماینده
ایالت سند	۱۶۸ نماینده
ایالت خیبر	۱۲۴ نماینده
ایالت بلوچستان	۶۵ نماینده
مجموع	۷۲۸

1. Sectarian Violence.

۲. اصل پنجاهم قانون اساسی.
۳. بند اول اصل (۱۰۶) قانون اساسی.

- در پایتخت کشور یا نواحی قبیله‌ای تحت حکومت فدرال، که وی خواستار عضویت آن است ثبت شده باشد؛
- د.** فردی متشخص بوده و به‌عنوان ناقض احکام اسلامی شناخته نشده باشد؛
- ه.** دانش کافی از تعالیم اسلامی داشته باشد و به وظایف واجبی که اسلام توصیه نموده عمل کند مانند پرهیز از گناهان کبیره؛
- و.** فردی صالح، پرهیزگار، درستکار و امانت‌دار باشد؛
- ز.** سابقه محکومیت به جرم فساد اخلاقی یا ادای شهادت دروغ نداشته باشد؛
- ح.** بعد از ایجاد کشور پاکستان، علیه وحدت آن اقدامی نکرده و یا با ایدئولوژی پاکستان مخالفت نکرده باشد، باین‌وجود عدم صلاحیت‌های مذکور در بندهای «د» و «ه» شامل افراد غیرمسلمان نخواهد شد. بر این اساس افراد مزبور باید به حسن اخلاق معروف باشند؛
- ط.** سایر صلاحیت‌های لازم را که قانون مجلس شورا معین می‌نماید، داشته باشند.

اگر نماینده‌ای بدون اجازه مجلس به‌مدت چهل روز متوالی از جلسات آن غیبت نماید، کرسی او با تصویب نمایندگان خالی اعلام می‌شود.^۱ در مجلس شورا هیچ بحثی راجع به عملکرد قضات دیوان عالی یا دادگاه در زمینه انجام وظایفشان مطرح نمی‌شود. آهریک از مجلسین پاکستان دارای دبیرخانه مستقل است.^۲

شرایط نامزدی در انتخابات مجلس شورا

- با استناد به اصل (۶۲) قانون اساسی پاکستان، شرایط لازم برای عضویت در مجلس شورا عبارتند از:
- الف.** شهروند پاکستان باشد؛
- ب.** برای عضویت در مجلس ملی، کمتر از بیست‌وپنج سال سن نداشته باشد و نامش به‌عنوان رأی‌دهنده در فهرست انتخاباتی برای انتخاب به‌عنوان یک کرسی مسلمان یا بنابر مورد یک کرسی غیرمسلمان در مجلس مزبور، ثبت شده باشد؛
- ج.** برای عضویت در مجلس سنا کمتر از سی سال نداشته باشد و نامش به‌عنوان رأی‌دهنده در ناحیه‌ای در یک ایالت و یا بنابر مورد

۴. ساختار و شرح وظایف مجلس سنا

انجام می‌شود، نیمی از اعضا بازنشسته و نیمی دیگر به‌کار خود ادامه خواهند داد. **انتخاب اعضای سنا توسط مجالس ایالتی انجام خواهد شد.** سنا در تصویب نهایی مصوبات مجلس شورای ملی نقش داشته و انتخاب رئیس‌جمهور نیز در جلسه‌ای با حضور اعضای سنا و مجالس فدرال و ایالتی صورت می‌پذیرد [۸].

مجلس سنا به‌منظور **سهیم یکسان نمایندگان ایالت‌ها در نظام حکمروایی** این کشور تأسیس شد، زیرا عضویت مجلس ملی براساس جمعیت هر ایالت است. بنابراین، عضویت مساوی ایالت‌ها در مجلس سنا، نابرابری و ناترازی سهیم ایالت‌ها در مجلس شورای ملی را متعادل می‌سازد و نحوه توزیع قانونگذاران در مجلس سنا، ترس ولایت‌های کوچک‌تر از تسلط هر ایالت به‌دلیل اکثریت آن در مجلس ملی را برطرف کرده است [۹].

در این بخش ساختار، وظایف و مأموریت‌های مجلس سنا یا «مجلس علیای نهاد قانونگذاری»^۳ پاکستان بررسی می‌شود.

تعداد کرسی‌ها و مدت دوره نمایندگی

«مجلس علیا»^۴ یا سنای پاکستان همانند مجلس سنای ایالات متحده آمریکا از ۱۰۰ کرسی تشکیل شده است و دوره نمایندگی هر سناتور، ۶ سال است. هر ایالت دارای ۲۳ عضو در سنا است، ۴ نماینده سنا مخصوص منطقه پایتخت و ۸ عضو نیز از سوی مناطق قبایلی انتخاب می‌شوند. **مجلس سنا برخلاف مجلس ملی یا مجالس ایالتی، به هیچ‌عنوان منحل نخواهد شد و روند بازنشستگی و انتخاب اعضا هم به‌گونه‌ای تنظیم شده که سنا تعطیل نشود، به این صورت که انتخاب اعضای جدید سنا هر سه سال**

4. Upper House of the Legislature of Pakistan.
5. Senate of Pakistan.

۱. اصل (۶۸) قانون اساسی پاکستان.
۲. بند دوم اصل (۶۴) قانون اساسی پاکستان.
۳. بند یک اصل (۸۷) قانون اساسی پاکستان.

جدول ۲. کرسی ایالت‌ها در مجلس سنا

عنوان ایالت / منطقه	عمومی	تکنوکرات	زنان	غیرمسلمانان	مجموع
سند	۱۴	۴	۴	۱	۲۳
پنجاب	۱۴	۴	۴	۱	۲۳
بلوچستان	۱۴	۴	۴	۱	۲۳
خیبر پختونخوا ^۱	۱۴	۴	۴	۱	۲۳
پایتخت مرکزی	۲	۱	۱	-	۴
فتا	۴				۴
مجموع					۱۰۰

رئیس مجلس سنا

مجلس سنا بعد از اینکه به طور قانونی تشکیل شد، در نخستین جلسه خود و بدون پرداختن به هر مسئله دیگری، رئیس و نایب رئیس را از بین اعضای خود انتخاب می کند و هر گاه سمت رئیس یا نایب رئیس سنا بلا تصدی شود، مجلس مزبور عضو دیگری را به عنوان رئیس یا

بنابر مورد نایب رئیس انتخاب خواهد کرد.^۲ مدت خدمت رئیس یا نایب رئیس سنا از روزی که تصدی سمت را عهده دار گردد سه سال خواهد بود.^۳ ریاست مجلس سنا را «محمدصادق سنجرانی»^۴ از «حزب عوام بلوچستان»^۵ بر عهده دارد.

تصویر ۴. رئیس و لوگوی مجلس سنای پاکستان

لوگوی مجلس سنای پاکستان

محمدصادق سنجرانی، رئیس مجلس سنای پاکستان

1. Khyber Pakhtunkhwa.

۲. بند یک اصل (۶۰) قانون اساسی پاکستان.

۳. بند دو اصل (۶۰) قانون اساسی پاکستان.

4. Muhammad Sadiq Sanjrani.

5. Balochistan Awami Party.

شرح وظایف مجلس سنا

مهم‌ترین وظایف مجلس سنا با استناد به قانون اساسی پاکستان عبارتند از:

- انتقال دغدغه‌های شهروندان ایالت‌ها در مجلس سنا،
- «بررسی دقیق»^۱ عملکرد دولت،
- ابتکار قانونگذاری و بحث پیرامون لوایح مطروحه،
- تجزیه و تحلیل اطلاعات از سازمان‌های اجتماعی، گروه‌های لابی و اعضای عمومی در مورد مسائل خاص یا قانونگذاری،
- ارائه دادخواست،
- ارائه توصیه در خصوص لوایح مالی.

کمیته‌های مجلس سنا

مجلس سنا از یک نظام کمیته‌های پارلمانی کارآمد برخوردار است. هر کمیته ۱۴ عضو دارد. «وزیر مشاور»^۲ به‌عنوان «عضو غیررسمی»^۳ در کمیته حضور دارد و دارای حق رأی نیست. یک سناتور هم‌زمان نمی‌تواند در بیش از ۵ کمیته حضور داشته باشد. یکی از اهداف کمیته‌های دائمی، تحقیق و پرسش از سازمان‌های اجرایی در مورد مسائل مهم عمومی است که در ذیل کارویژه‌های نظارتی کمیته قرار دارد. جلسات استماع برای جمع‌آوری اطلاعات و نظرات کارشناسان برگزار می‌شود.

ارتقای کیفیت و لحاظ نمودن پیشنهادات سازنده در پیش‌نویس لایحه، یکی دیگر از اهداف کمیته‌های پارلمانی است. در بخش «اطلاعیه‌های کمیته»^۴ زمان و مکان برگزاری جلسات استماع بارگذاری شده است تا شهروندان و ذی‌نفعان بتوانند متناسب با موضوع، در جلسات مشارکت داشته باشند [۱۰].

هریک از کمیته‌های دائمی مجلس سنا دارای وب‌سایت تخصصی و پایگاه اطلاع‌رسانی مختص به خود است و تمامی جلسات استماع و مباحث مهم مطروحه در کمیته مذکور در وب‌سایت مذکور

بارگذاری می‌شود و شهروندان به‌صورت برخط از آخرین اطلاعات و عملکرد نمایندگان در کمیته اطلاع می‌یابند. در وب‌سایت مختص هر یک از کمیته‌های دائمی، بخشی نیز با عنوان «بیانیه مطبوعاتی کمیته»^۵ قرار دارد [۱۱]. این شیوه نیز از کنگره آمریکا کپی برداری شده است و هر یک از کمیته‌های دائمی مجالس نمایندگان و سنای آمریکا در وب‌سایت مختص به خود به‌صورت برخط جلسات استماع را پخش می‌کنند. بررسی عناوین و شرح وظایف کمیته‌ها نشان می‌دهد که:

- پاکستان به امور ارتباطات و توسعه صنایع هواپایه و دریای پایه اهمیت بالایی می‌دهد و در همین راستا، «کمیته هوانوردی» و «کمیته امور دریایی»^۶ دو کمیته دائمی مجلس سنا هستند.
- یکی دیگر از کمیته‌های مجلس سنا، «کمیته برنامه‌ریزی، توسعه و ابتکارات ویژه»^۷ است که نشانگر راهبردی‌نگری نهاد قانونگذاری پاکستان و اهتمام قانونگذاران به تحول‌گرایی و استقبال از خلق ابتکار و نوآوری در حوزه قانونگذاری است.
- یکی دیگر از کمیته‌های دائمی با عنوان «کمیته امور پارلمانی»^۸ نام‌گذاری شده است. با توجه به اینکه پاکستان از چهار مجلس ایالتی تشکیل شده، در ساختار حکمرانی پارلمانی آن نیز «کمیته هماهنگی بین‌ایالتی»^۹ تأسیس شده است که رسالت آن، هماهنگ‌سازی فعالیت‌های پارلمانی ایالت‌ها و هدایت آن به‌سمت همسویی ملی است.
- به‌منظور حمایت‌های تقنینی از دستاوردهای دفاعی، «کمیته تولیدات دفاعی»^{۱۰} ایجاد شده که به‌دلیل سابقه سه جنگ با هند، دارای اهمیت اساسی در ساختار مجلس سنای پاکستان است.
- با توجه به جمعیت بالای پاکستان و لزوم تضمین چرخه غذایی، «کمیته ملی تحقیقات و امنیت غذایی»^{۱۱} ایجاد شده است.
- مجلس سنای پاکستان به‌منظور صیانت از حقوق انسانی و کرامت شهروندان، «کمیته دائمی حقوق بشر»^{۱۲} را ایجاد کرده است.

1. Scrutinize.
2. Minister or Adviser.
3. Ex-officio Member.
4. Committee Notices.
5. Committee Press Release.
6. Maritime Affairs Committee.
7. Planning, Development and Special Initiatives.
8. Parliamentary Affairs Committee.
9. Inter-Provincial Coordination.
10. Defense Production Committee.
11. National Food Security and Research.
12. Human Right Committee.

■ «کمیته روابط خارجی» مجلس سنا از دیگر کمیته‌هایی است که به دلیل نقش آن در راهبرد دیپلماسی پارلمانی پاکستان، از اهمیت بالایی در روابط خارجی برخوردار بوده و ریاست آن برعهده «فارغ حمید نائک»^۱ است.

تصویر ۵. فارغ حمید نائک - رئیس کمیته روابط خارجی مجلس سنای پاکستان

۵. ساختار و شرح وظایف مجلس ملی

از حق رأی برخوردار نیست مگر در مواردی که تعداد آرا مساوی باشد.^۵ اگر در طول برگزاری جلسه، رئیس مجلس متوجه شود که کمتر از یک چهارم کل اعضا در مجلس حضور دارند، مجلس را موقتاً تعطیل یا جلسه را تا زمانی که تعداد یک چهارم اعضا حضور یابند، به تعویق خواهد انداخت [۱۲].

با استناد به اصل (۵۷) قانون اساسی پاکستان، نخست‌وزیر، وزیر کشور، وزیر دولت و دادستان کل کشور حق سخنرانی در مجلس یا شرکت در مذاکرات هر یک از مجلسین یا برگزاری جلسه مشترک با هر یک از کمیته‌ها را دارند که در این صورت به عنوان عضو محسوب خواهند شد، ولی حق رأی نخواهند داشت.

دوره فعالیت

دوره فعالیت مجلس ملی به مدت پنج سال از روز نخستین جلسه

در این بخش، ساختار، اهداف، مأموریت و قوانین حاکم بر مجلس ملی پاکستان یا «مجلس سفلی» بررسی می‌شود.

فرایند و قوانین حاکم بر رأی‌گیری

نظام رأی‌گیری مجلس ملی پاکستان براساس «رأی‌گیری نخست‌گزینی یا نخست‌نفری»^۲ یا «همه مال برنده»^۳ است که نوعی روش رأی‌گیری است که نامزد حائز آرای بیشتر، حتی اگر اکثریت مطلق آرا را کسب نکرده باشد، برنده انتخابات می‌شود. «قانونگذاری»^۴ پیرامون مسائل پولی، منحصراً در اختیار مجلس ملی است، ولی در خصوص سایر لوايح، هر دو مجلس باید نظر دهند.

با رعایت قانون اساسی، تمامی تصمیمات مجلس ملی با رأی اکثریت اعضای حاضر و رأی‌دهندگان اتخاذ می‌شود و رئیس جلسه

1. Farooq Hamid Naik.
2. First-Past-the-Post Voting.
3. Winner Takes all.
4. Law Making.

۵. بند یک اصل (۵۵) قانون اساسی پاکستان.

اعتماد صادر ولی هنوز در مورد آن رأی‌گیری به عمل نیامده و یا اینکه چنین تصمیمی به تصویب رسیده باشد و یا نخست‌وزیری که بعد از استعفا یا بعد از انحلال مجلس ملی همچنان در سمت خود ابقا شده باشد مشمول این اصل نمی‌شود.

رئیس مجلس ملی

مجلس ملی بعد از انتخابات عمومی، در نخستین جلسه خود، بدون بحث در مورد هر مسئله دیگر، از میان اعضای خود رئیس و نایب‌رئیس را انتخاب می‌کند.^۲ هرگاه مجلس ملی منحل شود، رئیس آن تازمانی که جانشین وی که توسط مجلس جدید انتخاب می‌شود کار خود را شروع نماید همچنان در سمت خود ابقا خواهد شد (بند هشتم اصل (۱۵۳) قانون اساسی).

در حال حاضر، «راجا پرویز اشرف»^۳ متولد ۲۶ دسامبر ۱۹۵۰، سیاست‌مدار و تاجر پاکستانی، ریاست مجلس ملی را بر عهده دارد. او از حوزه انتخابیه راولپندی در ایالت پنجاب، به مجلس ملی راه یافته است.

آن آغاز و در صورت عدم انحلال در زمانی زودتر از موعد مزبور تا آخر دوره ادامه می‌یابد.^۱

تعداد کرسی‌ها

مجلس ملی پاکستان از ۳۴۲ عضو شامل ۲۷۲ کرسی عمومی، ۶۰ کرسی مخصوص زنان و ۱۰ کرسی ویژه اقلیت تشکیل شده است. به عبارتی به منظور افزایش سهم مشارکت زنان در ساختار و فرایند نظام قانونگذاری، تعداد کرسی‌های مشخصی برای زنان اختصاص یافته است.

انحلال مجلس ملی

در اصل (۵۸) قانون اساسی، امکان انحلال مجلس ملی توسط رئیس‌جمهور به پیشنهاد نخست‌وزیر پیش‌بینی شده است. مجلس فوق در خاتمه چهل‌وهشت ساعت پس از اعلام‌نظر نخست‌وزیر منحل می‌شود. با استناد به تبصره همین اصل، نخست‌وزیری که در مجلس ملی علیه وی تقاضای رأی عدم

تصویر ۶. رئیس و لوگوی مجلس ملی پاکستان

راجا پرویز اشرف

رئیس مجلس ملی پاکستان از حزب مردم پاکستان

لوگوی مجلس ملی جمهوری اسلامی پاکستان

۱. اصل (۵۲) قانون اساسی پاکستان.
۲. بند یک اصل (۱۵۳) قانون اساسی پاکستان.

کمیته‌های مجلس ملی

مجلس ملی پاکستان دارای ۳۸ کمیته دائمی است [۱۳].

جدول ۳. عناوین کمیته‌های دائمی مجلس ملی پاکستان

کمیته هماهنگی محیطی و تغییرات آب‌وهوایی ^۴	کمیته دبیرخانه هیئت‌دولت ^۳	کمیته هیئت سرمایه‌گذاری ^۲	کمیته هوانوردی ^۱
کمیته تولیدات دفاعی	کمیته دفاعی	کمیته ارتباطات ^۵	کمیته تجارت
کمیته امور خارجی	کمیته مالی و درآمد ^۷	کمیته بخش امور اقتصادی ^۶	کمیته انرژی
کمیته تولید و صنایع	کمیته حقوق بشر	کمیته پرورش حرفه‌ای و آموزش ^۹	کمیته مسکن و شهرسازی ^۸
کمیته حقوق و عدالت ^{۱۳}	کمیته هماهنگی بین ایالت‌ها ^{۱۲}	کمیته مخابرات و فناوری اطلاعات ^{۱۱}	کمیته اطلاع‌رسانی و پخش ^{۱۰}
کمیته دریایی ^{۱۷}	کمیته کنترل مواد مخدر ^{۱۶}	کمیته امور کشمیر و گیلگیت بلتیستان ^{۱۵}	کمیته داخلی ^{۱۴}
کمیته امور پارلمانی	کمیته توسعه منابع انسانی و ماورای بحر پاکستان ^{۱۹}	کمیته پخش رسانه‌ای و اطلاعات ^{۱۸}	کمیته ملی تحقیقات و امنیت غذایی
کمیته خصوصی‌سازی	کمیته قدرت	بخش ایمنی اجتماعی و فقرزدایی ^{۲۰}	کمیته ابتکارات ویژه، توسعه و برنامه‌ریزی
کمیته ایالت‌ها و مناطق مرزی ^{۲۲}	کمیته علوم و فناوری	کمیته امور مذهبی و بین‌دینی ^{۲۱}	کمیته راه‌آهن
		کمیته بخش فرهنگی و میراث ملی ^{۲۳}	کمیته منابع آب

لایحه مالی باید در مجلس ملی مطرح و پس از تصویب، بدون ارسال به مجلس سنا جهت توشیح به رئیس جمهور تقدیم می‌شود.^{۲۴}

1. Aviation Committee.
2. Board of Investment Committee.
3. Cabinet Secretariat.
4. Climate Change and Environmental Coordination Committee.
5. Communication Committee.
6. Economic Affairs Division Committee.
7. Finance and Revenue Committee.
8. Housing and Works Committee.
9. Federal Education and Professional Training Committee.
10. Information and Broadcasting Committee.
11. Information Technology and Telecommunication Committee.
12. Inter-Provincial Coordination Committee.
13. Law and Justice.
14. Interior Committee.
15. Kashmir Affairs and Gilgit-Baltistan.
16. Narcotics Control Committee.
17. Maritime Committee.
18. Information and Broadcasting.
19. Overseas Pakistanis and Human Resource Development.
20. Poverty Alleviation and Social Safety Division.
21. Religious Affairs and Inter-Faith Harmony.
22. States and Frontier Regions.
23. National Heritage & Culture Division.

۲۴. بند یک اصل (۷۳) قانون اساسی پاکستان.

۶. فرآیند قانونگذاری

بررسی قرار گیرد و هر اصلاحیه‌ای که در پیام بدان تصریح شده، مدنظر قرار گیرد.

در بند دوم اصل (۷۵) قانون اساسی پاکستان تصریح شده است وقتی که رئیس‌جمهور لایحه‌ای را به مجلس شورا عودت می‌دهد، مجلس شورا آن را در جلسه مشترکی مجدداً مورد بررسی خواهد داد و در صورتی که با اصلاح و یا بدون اصلاح توسط مجلس مزبور و با رأی اکثریت اعضای حاضر و رأی‌دهنده دو مجلس مورد تصویب قرار گیرد به رئیس‌جمهور تقدیم خواهد شد و او نباید از توشیح آن امتناع ورزد. هر گاه رئیس‌جمهور لایحه‌ای را توشیح نماید، لایحه مزبور به قانون تبدیل می‌شود. این رویه نیز همانند فرآیند قانونگذاری در کنگره آمریکاست.

در اصل (۱۱۶) قانون اساسی، به فرآیند قانونگذاری در مجالس ایالتی اشاره شده است. همچنین در این اصل تصریح شده است: بند اول: وقتی لایحه‌ای به تصویب مجلس ایالتی برسد، جهت توشیح به حکمران تقدیم خواهد شد.

بند دوم: هر گاه لایحه‌ای جهت توشیح به حکمران تقدیم شود، وی ظرف سی روز

الف. لایحه را توشیح خواهد نمود، یا

ب. در مورد لوایح غیرمالی، آن را همراه با پیامی به مجلس ایالتی عودت داده و خواهد خواست که لایحه یا مفاد معینی از آن مجدداً مورد بررسی قرار گرفته و هر اصلاحی که در پیام مطرح شده مدنظر قرار گیرد.

بند سوم: وقتی که حکمران لایحه‌ای را به مجلس ایالتی عودت می‌دهد، مجلس ایالتی آن را مورد بررسی مجدد قرار خواهد داد و اگر با اصلاح و یا بدون اصلاح توسط مجلس مزبور و با رأی اکثریت اعضای حاضر و رأی‌دهنده مورد تصویب قرار گیرد، دوباره جهت توشیح به حکمران تقدیم خواهد شد و او نباید از توشیح آن امتناع ورزد.

بند چهارم: هر گاه حکمران لایحه‌ای را توشیح نماید، لایحه مزبور به صورت یک قانون در آمده و عنوان قانون مجلس ایالتی را به خود می‌گیرد. لایحه معوقه در مجالس ایالتی به دلیل تعطیلی یا انحلال مجلس از درجه اعتبار ساقط نمی‌شود.^۲

در اصل هفتادم و اصل هفتادوپنجم قانون اساسی به فرآیند قانونگذاری اشاره شده است. مجلس شورا می‌تواند با رعایت قانون اساسی، قوانینی (شامل قوانین مربوط به امور برون مرزی) را برای کل یا بخشی از پاکستان وضع نماید. یک مجلس ایالتی هم می‌تواند قوانینی را برای آن ایالت یا هر یک از بخش‌های وابسته به آن وضع کند.^۱ مفاد قانون مجلس ایالتی نباید با قوانین مجلس شورا مغایرت داشته باشد. قانون مجلس شورا اعم از اینکه بعد یا قبل از قانون مجلس ایالتی یا بنابر مورد قانون موجود تصویب شده باشد، تقدم داشته و قانون مجلس ایالتی به نسبت حدود مغایرتش فاقد اعتبار خواهد شد.^۲ طبق بند اول اصل هفتادم قانون اساسی، هر لایحه مربوط به هر موضوعی در فهرست قانونگذاری کشوری یا فهرست قانونگذاری مشترک می‌تواند در یکی از مجلسین پیشنهاد و در صورت تصویب در مجلس مزبور به مجلس دیگر نیز ارسال شود و اگر این مجلس نیز بدون اصلاح آن را به تصویب برساند، جهت توشیح به رئیس‌جمهور تقدیم خواهد شد. در بند دوم همین اصل تصریح شده است که اگر لایحه‌ای که به موجب ماده (۱) همین ماده به مجلس ارسال می‌گردد، رد شده، یا ظرف ۹۰ روز از دریافت آن به تصویب نرسد و یا با اصلاح تصویب شود بنا به درخواست مجلس پیشنهادکننده در جلسه مشترکی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

طبق بند سوم اصل (۳۶) قانون اساسی، اگر به موجب بند دوم اصل هفتادم قانون اساسی درخواستی شود، رئیس‌جمهور مجلسین را برای جلسه مشترکی فرامی‌خواند. اگر لایحه در جلسه مشترک با اصلاح یا بدون اصلاح و با رأی اکثریت کل اعضای دو مجلس به تصویب برسد، جهت توشیح به رئیس‌جمهور تقدیم خواهد شد.

در اصل (۷۵) قانون اساسی، به نحوه توشیح یک لایحه توسط رئیس‌جمهور اشاره شده است. در بند اول این اصل تصریح شده که هر گاه لایحه‌ای جهت توشیح تقدیم رئیس‌جمهور شود او ظرف سی روز:

الف. باید با لایحه موافقت کند، یا

ب. در مورد لایحه غیرمالی آن را همراه پیامی به مجلس شورا عودت داده، خواهد خواست که لایحه یا مقررات خاصی از آن مجدداً مورد

۱. اصل (۱۴۱) قانون اساسی پاکستان.

۲. اصل (۱۴۳) قانون اساسی پاکستان.

۳. اصل صد و هفدهم قانون اساسی پاکستان.

۷. جایگاه رئیس جمهور و نخست وزیر در مجلس شورا

سنارجاع و اگر اصلاحیه‌ای نداشته باشد برای توشیح رئیس جمهور ارسال می‌شود و رئیس جمهور باید حداکثر در فاصله ۱۰ روز نظرش را اعلام نماید.

رئیس جمهور بنا به تشخیص خود از میان اعضای مجلس ملی، فردی را که به عقیده او بتواند حتماً رأی اعتماد اکثریت اعضای مجلس ملی را کسب نماید، به عنوان نخست وزیر معرفی می‌کند. رئیس جمهور همچنین این اختیار را دارد که یک یا هر دو مجلسین شورا را به نشست مشترک در زمان و مکانی که وی مناسب بداند، دعوت یا به همین نحو مجلس را موقتاً تعطیل نماید.^۱

رئیس جمهور در آغاز نخستین جلسه بعد از انتخابات عمومی مجلس ملی و نیز در نخستین جلسه آن در هر سال، در جلسه مشترک مجلسین سخنرانی کرده و نمایندگان را از دلایل تشکیل و فراخوانی مجلس آن آگاه خواهد کرد.^۲ در حال حاضر «عارف علوی»^۳ از حزب تحریک انصاف از نهم سپتامبر ۲۰۱۸، سیزدهمین رئیس جمهور پاکستان است.

در این بخش با استناد به قانون اساسی جمهوری اسلامی پاکستان، وظایف و جایگاه رئیس جمهور و نخست وزیر در مجلس شورا بررسی می‌شود.

الف. جایگاه رئیس جمهور در مجلس شورا

طبق قانون اساسی پاکستان، رئیس جمهور «رئیس کشور و نماینده وحدت جمهوری» است و به مدت پنج سال از روزی که این سمت را تصدی می‌نماید، در مقام مزبور خواهد بود ولی بدون توجه به انقضای دوره ریاستش تا وقتی که جانشین وی تصدی امور را عهده‌دار شود، همچنان در مقام خود باقی می‌ماند.

هر ایالت دارای یک حکمران است که از سوی رئیس جمهور انتخاب می‌شود و نسبت به سر وزیر، مسئولیتی تشریفاتی محسوب می‌شود. سر وزیر هر ایالت توسط مجالس ایالتی انتخاب می‌شود و مسئولیت دستگاه‌های اجرایی ایالت را برای مدت ۵ سال بر عهده دارد.

اگر یک لایحه در مجلس ملی تصویب شود، برای تصویب به مجلس

تصویر ۷. عارف علوی - رئیس جمهور پاکستان

۱. بند یک اصل (۵۴) قانون اساسی پاکستان.

۲. بند سوم اصل (۵۶) قانون اساسی پاکستان.

حکمران نباید داوطلب عضویت مجلس شورا و مجالس ایالتی شود و اگر عضوی از مجلس شورا و یا مجالس ایالتی به‌عنوان حکمران منصوب شود، کرسی وی در مجلس شورا یا مجلس ایالتی، خالی خواهد شد.^۳ رئیس‌جمهور می‌تواند، بنا به نظر مشورتی رئیس‌الوزرا، مجلس ایالتی را منحل نماید و مجلس ایالتی در پایان چهل‌وهشت ساعت بعد از اعلام‌نظر مشورتی از سوی رئیس‌الوزرا منحل خواهد شد. مگر اینکه زودتر از موعد مزبور منحل شده باشد.^۴

ب. جایگاه نخست‌وزیر در مجلس شورا

انتخاب نخست‌وزیر از جمله وظایف پارلمان خواهد بود. رهبر حزب اکثریت در مجلس نمایندگان به‌عنوان نخست‌وزیر انتخاب می‌شود. در وب‌سایت رسمی مجلس ملی، بخشی با عنوان «نمونه کارهای هیئت‌دولت»^۵ بارگذاری شده است که فعالیت نخست‌وزیر، وزرای دولت فدرال، وزرای ایالت‌ها، مشاوران، دستیاران ویژه و «دبیران پارلمانی»^۶ را منعکس می‌کند. «سناتور انوار الحق کاکار» از قانونگذاران مستقل از طرف عارف علوی (رئیس‌جمهور پاکستان) از ۱۴ اوت ۲۰۲۳ تا برگزاری انتخابات پارلمانی سراسری به‌عنوان نخست‌وزیر موقت منصوب شده است. پیش از او، «شهباز شریف» نخست‌وزیر پاکستان بود.

نیروهای مسلح پاکستان شامل ستاد مشترک، نیروی زمینی (مشهور به ارتش)، نیروی دریایی و نیروی هوایی است که فرمانده تمام این نیروها به پیشنهاد نخست‌وزیر و توسط رئیس‌جمهور منصوب می‌شوند.

حداقل یک‌دوم کل اعضای دو مجلس می‌توانند طی یک یادداشت کتبی، قصد خود را برای تصویب تصمیمی جهت عزل یا بنا بر مورد، احضار رئیس‌جمهور به دادگاه، به رئیس مجلس ملی یا بنا بر مورد به رئیس مجلس سنا تقدیم نمایند؛ اعلان مزبور باید حاوی دلایل عدم صلاحیت یا نوع اتهام وارده به وی باشد.^۱

با استناد به بند اول اصل صدم قانون اساسی، رئیس‌جمهور شخصی که صلاحیت تصدی سمت قضاوت در دیوان عالی کشور را داشته باشد، به‌عنوان دادستان کل منصوب خواهد نمود. از طرفی با استناد به اصل صدویکم قانون اساسی، هر ایالت دارای حکمرانی خواهد بود که رئیس‌جمهور بنا به صلاحدید خود و مشورت با نخست‌وزیر منصوب می‌نماید.^۲ طبق بند دوم همین اصل، یک شخص جهت انتصاب به سمت حکمرانی باید واجد شرایط عضویت در مجلس ملی بوده و دارای حداقل سی‌وپنج سال سن باشد. در بند سوم همین اصل تصریح شده است که حکمران تا زمان موردنظر رئیس‌جمهور سمت خود را حفظ نموده و از حقوق و مزایا و امتیازاتی که رئیس‌جمهور تعیین می‌نماید برخوردار خواهد شد.

تصویر ۸. انوار الحق کاکار^۷ - سرپرست مستقل نخست‌وزیری پاکستان از اوت ۲۰۲۳

۱. بند دوم اصل (۱۴۷) قانون اساسی.
۲. بند یکم اصل (۱۰۱) قانون اساسی پاکستان.
۳. بند دوم اصل (۱۰۳) قانون اساسی پاکستان.
۴. بند یک اصل (۱۱۲) قانون اساسی پاکستان.

5. Cabinet Portfolios.
6. Parliamentary Secretaries.
7. Anwaar-ul-Haq Kakar.

توسط دولت موقت اداره می‌شود. نخست‌وزیر موقت، منتخب نخست‌وزیر پیشین و رهبر اپوزیسیون در مجلس ملی است که مأموریت می‌یابد تا شرایط برگزاری به‌موقع انتخابات را فراهم کند. طبق قانون دولت موقت باید ظرف ۶۰ روز از تصدی مسئولیت، انتخابات را برگزار نماید.

گفتنی است در تاریخ پاکستان تنها دو حزب مردم به ریاست جمهوری آصف علی زرداری (۲۰۰۸ تا ۲۰۱۳) و دولت مسلم لیگ نواز به ریاست جمهوری ممنون حسین (۲۰۱۳ تا ۲۰۱۸) توانسته‌اند مدت قانونی پنج ساله خود را تکمیل کنند.

«انوارالحق کاکار» در ۱۲ مارس ۲۰۱۸ به‌عنوان سناتور ایالت بلوچستان سوگند یاد کرد. او متولد سال ۱۹۷۲ میلادی و در زمانی نخست‌وزیر موقت پاکستان شد که این کشور از لحاظ سیاسی و اقتصادی دچار بی‌ثباتی بود و عمران خان، نخست‌وزیر سابق آن و رهبر حزب تحریک انصاف در زندان به سر می‌برد و از شرکت در انتخابات به‌مدت پنج سال منع شده است. طبق قانون اساسی اگر شرایط سیاسی و امنیتی کشور بی‌ثبات باشد، انتخابات مجلس ملی به‌مدت یک سال به تعویق می‌افتد. در فاصله پایان مدت قانونی دولت پاکستان و انتخابات آتی، کشور

۸. احزاب پارلمانی حاکم بر مجلس شورا

هرچند تا مدت مدیدی صحنه سیاسی پاکستان میان دو حزب مردم (به رهبری بلاول بوتو زرداری و آصف علی زرداری) و مسلم لیگ شاخه نواز (به ریاست شهباز شریف و رهبری نواز شریف) در گردش بود، اما از سال ۲۰۱۸ میلادی حزب تحریک انصاف به رهبری عمران خان نیز به عرصه رقابت اضافه شد. مهم‌ترین کنشگران حزبی فعال در مجالس سنا و ملی پاکستان عبارتند از:

حزب عوام بلوچستان

حاکم^۱ در مجلس ملی پاکستان است. «جام کمال خان آلیانی»،^۲ سر وزیر سابق ایالت بلوچستان بین اوت ۲۰۱۸ تا اوت ۲۰۲۳، رهبری این حزب را بر عهده دارد. «محمدصادق سنجرائی» رئیس مجلس سنا از حزب عوام بلوچستان است.

«حزب عوام بلوچستان» در سال ۲۰۱۸ در ایالت بلوچستان توسط «انوارالحق کاکار» پایه‌گذاری و موفق شد در انتخابات عمومی سال ۲۰۱۸، بیشترین آرا در ایالت بلوچستان به‌دست آورد. این حزب یک دولت ائتلافی را در ایالت بلوچستان تشکیل داده و عضو «ائتلاف

تصویر ۹. رهبر و لوگوی حزب عوام بلوچستان

جام کمال خان آلیانی

رهبر حزب عوام بلوچستان و سر وزیر ایالت بلوچستان

لوگوی حزب عوام بلوچستان

1. Ruling Coalition.
2. Jam Mir Kamal Khan Alyani.

حزب تحریک انصاف

رأی جوانان و طبقه متوسط شهری را با وعده ریشه‌کنی فساد به خود جلب و یک جنبش مردمی را به وجود آورد. در انتخابات سراسری ۲۵ ژوئیه ۲۰۱۸، این حزب توانست ۱۱۰ کرسی مجلس ملی را به دست آورد. به دنبال آن، عمران خان، بنیانگذار این حزب در ۱۸ اوت ۲۰۱۸ به عنوان بیست و دومین نخست‌وزیر پاکستان انتخاب شد. او در ۱۰ آوریل ۲۰۲۲ با رأی اکثریت مجلس ملی پاکستان و تأیید رئیس‌جمهور از سمت خود عزل شد. «عارف علوی»، رئیس‌جمهور پاکستان عضو حزب تحریک انصاف است.

«حزب تحریک انصاف»^۱ از احزاب پاکستان است که در ۲۵ آوریل ۱۹۹۶ توسط «عمران احمد خان»^۲ کاپیتان سابق تیم ملی کریکت این کشور تأسیس شد. این حزب بیشترین رشد را در میان احزاب پاکستان داشته است و یک نظام سه حزبی در این کشور به وجود آورده که در آن با حزب چپ مردم و حزب محافظه کار مسلم لیگ نواز پاکستان رقابت می‌کند. هدف حزب ایجاد دولت رفاه است، که در آن دولت، مسئول آموزش، سلامت و اشتغال شهروندان باشد. این حزب از آزادی‌اندیشه، محور مالیات بر درآمد و برچیدن تبعیض دینی در پاکستان حمایت می‌کند و به دنبال آن است

تصویر ۱۰. لوگو و بنیانگذار حزب تحریک انصاف

عمران خان

بنیانگذار حزب تحریک انصاف

لوگوی حزب تحریک انصاف

1. Pakistan Tehreek-e-Insaf (PTI).
2. Imran Ahmad Khan.

حزب مردم پاکستان

«حزب مردم پاکستان» توسط «ذوالفقار علی بوتو» پایه‌گذاری شد. «راجا پرویز اشرف» از حزب مردم پاکستان است. «یوسف رضا گیلانی»^۲ رهبر این حزب در مجلس سناست. رهبر این حزب در مجلس ملی «بلاول بوتو زرداری»^۳ و «نیر حسین بخاری» دبیر کل این حزب است.

تصویر ۱۱. لوگوی حزب مردم پاکستان

تصویر ۱۲. افراد شاخص حزب مردم پاکستان

بلاول بوتو زرداری

رهبر حزب مردم در مجلس ملی

ذوالفقار علی بوتو

بنیانگذار حزب مردم پاکستان

آصف علی زرداری

رئیس حزب مردم پاکستان

1. Pakistan People's Party.
2. Yusuf Raza Gilani.
3. Bilawal Bhutto Zardari.

۹. مرکز خدمات پژوهشی مجلسین پاکستان

جنبه‌های مختلف بودجه را پوشش می‌دهد و از این طریق به قانونگذاران برای تحلیل و بررسی دقیق‌تر اسناد بودجه کمک می‌کند. این مرکز با رصد، جمع‌آوری و غربالگری داده‌ها و موضوع‌های مهم بین‌المللی، به دنبال آن است ارزش افزوده پژوهش‌های مرتبط با حوزه قانونگذاری، نظارت و دیپلماسی پارلمانی را افزایش دهد. این اقدام باعث می‌شود قانونگذاران پاکستانی با داده‌کاوای اطلاعات، شناخت بهتری از آینده و فرایند تحولات جاری داشته باشند.

«کتابخانه مجلس ملی»^۲ علاوه بر پشتیبانی پژوهشی از سناتورهای، به مدیران اجرایی نیز خدمات ارائه می‌کند. این کتابخانه دارای مجموعه‌ای با حدود ۸۵۰۰۰ جلد کتاب، مباحث مجمع ملی و پارلمان‌های خارجی، گزارش‌های دولت فدرال و ایالات، روزنامه‌های پاکستان و سایر اسناد، از جمله نشریات منتشر شده توسط دبیرخانه مجمع یا وزارتخانه‌های دولت پاکستان است. همچنین، مباحث سایر مجالس دنیا نیز در کتابخانه، بایگانی شده است.

بایگانی اسناد، گزارش‌های راهبردی، کتب و مجلات کتابخانه فهرست‌نویسی شده‌اند و علاقه‌مندان می‌توانند از طریق اینترنت به این فهرست دسترسی داشته باشند. امکان دسترسی پژوهشگران به مجلات و نشریات مجلس با رعایت تشریفات امنیتی خاص و حداقل پانزده روز زمان برای رسیدگی به این درخواست‌ها همراه با تأیید صلاحیت آنها از طرف رئیس دانشگاه فراهم شده است [۱۵].

یکی از وظایف مرکز تحقیقاتی مجلسین پاکستان، تهیه و توزیع مقالات تحقیقاتی، تدوین مقالات موردی، گردآوری داده‌های مستند، تهیه بیانیه‌ها و تهیه پیش‌نویس متن سخنرانی برای رئیس مجلس ملی، نایب‌رئیس، رهبر حزب اقلیت مجلس، اعضای مجلس ملی و دبیر مجلس ملی است. با این حال، بخش قابل توجهی از نیاز هیئت‌های دیپلماتیک مجلسین پاکستان توسط بازوی پژوهشی مجلسین پاکستان تهیه می‌شود. مجلس پاکستان هر ساله با انتشار «گزارش سالیانه پارلمانی»،^۱ تمامی فعالیت‌ها و ابتکارات انجام شده توسط مجلسین پاکستان را به اطلاع افکار عمومی می‌رساند [۱۴].

مرکز خدمات پژوهشی مجلسین پاکستان دارای چهار میز تخصصی است که رسالت آنها داده‌پردازی و ارائه تحلیل‌های و اطلاعات تخصصی به قانونگذاران است. عناوین چهار میز تخصصی عبارتند از:

- میز روابط بین‌الملل،
- میز امور اقتصادی،
- میز امور قانون اساسی و مجلس،
- میز تحولات اجتماعی و سیاسی.

یکی از کارکردهای مرکز خدمات پژوهشی مجلسین پاکستان، رفع نیازها و پاسخ به درخواست‌های پژوهشی کمیته‌های دائمی است. علاوه بر تهیه گزارش‌های تقنینی، بازوی پژوهشی مجلسین پاکستان، هر ساله بسته پژوهشی بودجه را تهیه می‌کند که

۱۰. جمع‌بندی

برخی کرسی‌های مدیریتی توسط قانونگذاران پاکستانی در اتحادیه بین‌المجالس جهانی افزایش یافته است که در این حوزه با مجلسین هند نیز رقابت دارند. در این میان افزایش رایزنی‌های دیپلماتیک فراکسیون زنان نماینده با قانونگذاران زن مجلسین پاکستان می‌تواند در ارتقای کارآمدی دیپلماسی پارلمانی دوجانبه مؤثر باشد. استفاده از ظرفیت زنان نماینده در گروه دوستی پارلمانی مجلس شورای اسلامی با پاکستان نیز لازم است به‌عنوان بخشی از ملزومات توانمندسازی گروه‌های دوستی مورد توجه قرار گیرد.

بررسی ساختار، وظایف و مأموریت‌های مجلس شورای پاکستان نشان می‌دهد که بیشترین تمرکز و بار فعالیت قوه مقننه این کشور، بر دوش کمیسیون‌ها می‌باشد و تخصصی کردن مسائل اساسی کشور از اولویت‌های مهم مجلسین پاکستان است. از طرفی حمایت قانون اساسی از حضور ۶۰ نماینده زن در مجلس ملی، باعث افزایش مشارکت زنان و آمار رأی‌دهندگان در انتخابات عمومی شده است و به دلیل افزایش توان چانه‌زنی هیئت‌های دیپلماتیک این کشور با نمایندگان زن سایر مجالس قانونگذاری در مجامع مهم پارلمانی، احتمال تصدی

1. Parliamentary Year Report.
2. The National Assembly Library.

- [۱] ح. س. حسین، «مطالعه تطبیقی مجالس آسیایی: کشور هند؛ لوک سابها و راجا سابها»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران، ۱۴۰۲.
- [۲] ص. د. ب. عاطفه، «مطالعه تطبیقی مجالس آسیایی: مجلس ملی جمهوری کره»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران، ۱۴۰۲.
- [۳] س. م. ق. و. م. ج. ا. ایران، «سامانه قوانین»، ۱۴۰۱ ۱۱ ۴. [درون خطی]. Available: <https://qavanin.ir/Law/TreeText/۳۰۰۵۳۳>. [دستیابی در ۱۴۰۲ ۸ ۲۰].
- [۴] س. م. ق. و. م. ج. ا. ایران، «سامانه قوانین»، ۱۴۰۱ ۱۱ ۱۸. [درون خطی]. Available: <https://qavanin.ir/Law/TreeText/۳۰۰۶۸۱>. [دستیابی در ۱۴۰۲ ۸ ۱۸].
- [۵] ف. سلیمانی، «الزامات تقویت دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در شرایط پسانتریم»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران، ۱۳۹۴.
- [۶] س. ع. آیت‌الله خامنه‌ای، «بلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی»، دفتر و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ۲۹ بهمن ۱۳۹۲. [درون خطی]. Available: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=۲۵۳۷۰>. [دستیابی در ۱۴۰۱ آذر ۱۵].
- [۷] ا. فلاحی و ن. شفیعی، «بازخوانی جایگاه سیاست خارجی توسعه‌گرا در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران»، سیاست‌های راهبردی و کلان، جلد ۹، شماره ویژه‌نامه ۱۴۰۰، ۸۴-۸۵. pp.
- [۸] س. ع. آیت‌الله خامنه‌ای، «بیانات در حرم مطهر رضوی» دفتر و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، فروردین ۱۳۹۳. [درون خطی]. [دستیابی در ۱۴۰۱ آذر ۱۹].
- [۹] شبکه تحلیل‌گران تکنولوژی، «درباره برنامه پنجم توسعه ۱. آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه در ایران» مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران، ۱۳۸۸.
- [۱۰] ر. مکتون، ب. محسن و ج. سلیمی، «فراتحلیلی بر آسیب‌شناسی‌های برنامه‌های توسعه در ایران»، فصلنامه راهبرد اقتصادی، جلد ۳، شماره ۱۰، ۱۳۹۳، ۱۵۸-۱۵۶. pp.
- [۱۱] ز. ذاکری، «مستندسازی و بررسی تجربه تدوین و تصویب برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶) از سیاست‌های کلی قانون برنامه در مجلس نهم و دهم»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران، ۱۴۰۰.
- [۱۲] سازمان برنامه و بودجه، «نظام‌نامه تهیه، تدوین و تصویب برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران»، ۱۳۹۴ ۵ ۱. [درون خطی]. Available: <https://irphe.ac.ir/files/site1/files.pdf>. [دستیابی در ۱۴۰۱ ۹ ۹].
- [۱۳] ا. گوهری مقدم و ع. بیگی، «تجزیه و تحلیل اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در بیانیه گام دوم انقلاب»، دوفصلنامه دانش سیاسی، جلد ۱۷، شماره ۱، ۱۴۰۰، ۳۱۵-۳۰۹. pp.
- [14] Pew, "Suicides accounted for more than half of U.S. gun deaths in 2021," Pew Research Center, 24 April 2023. [درون خطی]. Available: https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/04/26/what-the-data-says-about-gun-deaths-in-the-u-s/ft_23-04-20_gundeathsupdate_1. [دستیابی در 2023 April 29].
- [15] Pew, "U.S. saw record numbers of gun suicides and gun murders in 2021," Pew research Center, 24 April 2023. [درون خطی]. Available: https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/04/26/what-the-data-says-about-gun-deaths-in-the-u-s/ft_23-04-20_gundeathsupdate_2. [دستیابی در 2023 April 19].
- [16] GVA, "Gun Violence Archive STANDARD REPORTS," Gun Violence Archive, 01 January 2023. [درون خطی]. Available: <https://www.gunviolencearchive.org/reports>. [دستیابی در 2023 March 12].
- [17] M. BRENNAN, "Dissatisfaction With U.S. Gun Laws Hits New High," GALLUP, 15 February 2023. [درون خطی]. Available: <https://news.gallup.com/poll/470588/dissatisfaction-gun-laws-hits-new-high.aspx>. [دستیابی در 2023 February 29].
- [18] L. Xin و F. Lingzhi, "Texas shooting shows unresolved racial discrimination in US: UN Human Rights Chief," Global Times, 29 May 2022. [درون خطی]. Available: <https://www.globaltimes.cn/page/202205/1266816.shtml>. [دستیابی در 2023 February 12].
- [19] C. Bailey, "More Americans Killed by Guns Since 1968 Than in All U.S. Wars — Combined," NBC News, 04 October 2017. [Online]. Available: <https://www.nbcnews.com/storyline/las-vegas-shooting/more-americans-killed-guns-1968-all-u-s-wars-combined-n807156>. [Accessed 19 February 2023].
- [20] M. Grandjean, "More Americans killed by guns since 1968 than in all U.S. wars," martingrandjean, 05 October 2015. [درون خطی]. Available: <https://www.martingrandjean.ch/united-states-guns-and-wars>. [دستیابی در 2023 January 30].
- [21] Mapping Police Violence, "There were 10 days in 2022 when police did not kill People in the U.S.," Mapping Police Violence, 30 December 2022. [درون خطی]. Available: <https://mappingpoliceviolence.org>. [دستیابی در 2022 March 01].
- [22] Mapping Police Violence, "Black people are 2.9x more likely to be killed by police than white people in the U.S.," Mapping Police Violence, 30 February 2023. [درون خطی]. Available: <https://mappingpoliceviolence.org>. [دستیابی در 2023 March 01].
- [23] M. Lenthang, "Jayland Walker was shot 46 times by Ohio police, medical examiner says," NBC News, 15 July 2022. [درون خطی]. Available: <https://www.nbcnews.com/news/us-news/jayland-walker-was-shot-46-police-ohio-medical-examiner-says-rcna38392>. [دستیابی در 2023 March 11].
- [24] "Police Killed," Mapping Police Violence, 20 December 2022. [درون خطی]. Available: <https://mappingpoliceviolence.org>. [دستیابی در 2023 January 30].
- [۲۵] مرکز پایش ستاد حقوق بشر، «وضعیت نقض حقوق بشر در کشورها» ستاد حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران، تهران، ۱۴۰۱.
- [26] U.S. Attorney's Office, "Former Bureau of Prisons Corrections Officer Sentenced to 10 Years in Federal Prison for Sexually Assaulting Inmate in Los Angeles Jail," U.S. Attorney's Office, Central District of California, 20 March 2023. [Online]. Available: <https://www.justice.gov/usao-cdca/pr/former-bureau-prisons-corrections-officer-sentenced-10-years-federal-prison-sexually>. [Accessed 27 March 2023].
- [27] K. Latime و J. Anton, "Woman 'empowered' as former Christian school coach faces charges 10 years after alleged sexual exploitation," CBC News, 02 February 2023. [درون خطی]. Available: <https://www.cbc.ca/news/canada/saskatchewan/saskatoon-private-christian-school-jen-beaudry-aaron-benneweis-1.6728684>. [دستیابی در 2023 March 08].
- [28] Available: <https://humanrightsfirst.org/library/>. [درون خطی]. Human Right First, "I am Prisoner here," Human Right First, 21 April 2022. [دستیابی در 2023 March 13].
- [29] S. BETANCOURT, "DIABETES RESEARCHER CLAIMS SHE WAS UNLAWFULLY DENIED ENTRY TO US," DIG bos, 25 May 2022. [درون خطی]. Available: <https://digboston.com/diabetes-researcher-claims-she-was-unlawfully-denied-entry-to-us26>. [دستیابی در 2023 March 01].
- [30] U. N. H. R. o. t. H. Commissioner, "Minorities and their rights matter to prevent conflict, says expert," United Nations, 22 April 2022. [درون خطی]. Available: <https://www.ohchr.org/en/stories/2022/04/minorities-and-their-rights-matter-prevent-conflict-says-expert>. [دستیابی در 2023 April 01].

- [31] T. U. S. D. o. Justics, "FBI Releases 2021 Hate Crime Statistics," Department of Justics, 21 February 2023. [درون خطی]. Available: <https://www.fbi.gov/news/press-releases/fbi-releases-supplemental-2021-hate-crime-statistics> 07 March 2023. [دستیابی در 07 March 2023.]
- [32] CGTN, "Raising awareness for protecting the indigenous peoples' rights," China Global TV Network, 19 August 2022. [درون خطی]. Available: <https://news.cgtn.com/news/2022-08-09/Raising-awareness-for-protecting-the-indigenous-peoples-rights-1cmlBnhcVaw/index.html> 10 March 2023. [دستیابی در 10 March 2023.]
- [33] Pew, "On Views of Race and Inequality, Blacks and Whites Are Worlds Apart," Pew Research Center, 27 June 2016. [درون خطی]. Available: <https://www.pewresearch.org/social-trends/2016/06/27/on-views-of-race-and-inequality-blacks-and-whites-are-worlds-apart> 2023. [دستیابی در 2023.]
- [34] K. McIntosh, E. Moos, R. Nunn و J. Shambuagh, "Examining the Black-white wealth gap," BROOKINGS, 27 February 2020. [درون خطی]. Available: <https://www.brookings.edu/articles/examining-the-black-white-wealth-gap> 10 March 2023. [دستیابی در 10 March 2023.]
- [35] B. Harris, "Racial Inequality in the United States," U.S Department of Treasury, 21 July 2022. [درون خطی]. Available: <https://home.treasury.gov/news/featured-stories/racial-inequality-in-the-united-states> 18 January 2023. [دستیابی در 18 January 2023.]
- [36] T. D. Minton, L. G. Beatty و Z. Zeng, "Correctional Populations in the United States, 2019 – Statistical Tables," U.S. Department of Justice, 01 July 2021. [درون خطی]. Available: <https://bjs.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh236/files/media/document/cpus19stf.pdf> 28 March 2023. [دستیابی در 28 March 2023.]
- [37] J. GRAMLICH, "America's incarceration rate falls to lowest level since 1995," Pew Research center, 16 August 2021. [درون خطی]. Available: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2021/08/16/americas-incarceration-rate-lowest-since-1995> 03 March 2023. [دستیابی در 03 March 2023.]
- [38] J. GRAMLICH, "The gap between the number of blacks and whites in prison is shrinking," Pew Research Center, 20 January 2018. [درون خطی]. Available: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2019/04/30/shrinking-gap-between-number-of-blacks-and-whites-in-prison> 09 April 2023. [دستیابی در 09 April 2023.]
- [39] D. o. justice, "U.S. JAIL POPULATION INCREASED WHILE PRISON POPULATION DECREASED IN 2021," Department of justice, 12 January 2022. [درون خطی]. Available: <https://www.ojp.gov/files/archives/pressreleases/2022/us-jail-population-increased-while-prison-population-decreased-2021> 12 March 2023. [دستیابی در 12 March 2023.]
- [40] Statista, "Number of people shot to death by the police in the United States from 2017 to 2023, by race," Statista, 01 April 2023. [Online]. Available: <https://www.statista.com/statistics/585152/people-shot-to-death-by-us-police-by-race/>. [Accessed 06 April 2023].
- [41] NACCP, "Criminal Justice fact sheet," NACCP, nd nd 2022. [درون خطی]. Available: <https://naacp.org/resources/criminal-justice-fact-sheet> 04 April 2023. [دستیابی در 04 April 2023.]
- [42] B. Norton, "U.S. launched 251 military interventions since 1991, and 469 since 1798," MRonline, 13 September 2022. [درون خطی]. Available: <https://mronline.org/2022/09/16/u-s-launched-251-military-interventions-since-1991-and-469-since-1798> 17 March 2023. [دستیابی در 17 March 2023.]
- [43] D. Lamothe و J. Warrick, "Afghanistan has become a terrorism staging ground again, leak reveals, The Washington Post," Washingtonpost, 22 April 2023. [درون خطی]. Available: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2023/04/22/afghanistan-terrorism-leaked-documents> 27 April 2023. [دستیابی در 27 April 2023.]
- [44] K. Buchholz, "U.S. Airstrikes Killed at Least 22,000 Civilians Since 9/11," Statista, 10 September 2021. [Online]. Available: <https://www.statista.com/chart/25748/us-airstrikes-civilian-casulties/>. [Accessed 02 April 2023].
- [45] H. R. Watch, "Yemen: US-Made Bombs Used in Unlawful Airstrikes Dozens of Civilian Deaths Underscore Need for Saudi Arms Embargo," Human Right Watch, 08 December 2016. [درون خطی]. Available: <https://www.hrw.org/news/2016/12/08/yemen-us-made-bombs-used-unlawful-airstrikes> 11 April 2023. [دستیابی در 11 April 2023.]
- [46] A. Nasser, "US Assistance to Saudi-Led Coalition Risks Complicity in War Crimes, Human Right Watch," Human Right Watch, 07 April 2022. [درون خطی]. Available: <https://www.hrw.org/news/2022/04/07/us-assistance-saudi-led-coalition-risks-complicity-war-crimes> 11 April 2023. [دستیابی در 11 April 2023.]
- [47] خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا)، «حملات ائتلاف آمریکا در سوریه و عراق جان یک هزار کودک را گرفته است»، خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا)، ۰۲ مهر ۱۳۹۸. [درون خطی]. Available: <https://irna.ir/xjvFf6>. [دستیابی در ۱۷ اسفند ۱۴۰۱.]
- [48] "Monthly number of civilian deaths in Syria from January 2021 to May 2023," Statista, 01 April 2023. [Online]. Available: <https://www.statista.com/statistics/742468/civilian-deaths-in-syria-monthly/>. [Accessed 08 April 2023].
- [49] خبرگزاری میزان، «دوهران: مردم ایران تحت تأثیر تحریم‌های یک‌جانبه قرار گرفته‌اند/ آمریکا پاسخی به درخواست برای گفت‌وگو درباره سیاست تحریمی نداد»، خبرگزاری میزان، ۱۴ آبان ۱۴۰۱. [درون خطی]. Available: <https://www.mizanonline.ir/00lg7o>. [دستیابی در ۱۷ اسفند ۱۴۰۱.]

گزیده سیاستی

با توجه به کنشگری فعال احزاب سیاسی و زنان نماینده در ساختار و مأموریت‌های مجلسین پاکستان، اهتمام مجلس شورای اسلامی به دیپلماسی پارلمانی فراکسیون پایه، استفاده از زنان نماینده - دیپلمات در گروه دوستی با پاکستان و استفاده از ظرفیت دیپلماسی پارلمانی کریدور راه از اهمیت بالایی برخوردار است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir